Спартак Паскалевски (Шумен)

НАБЛЮДЕНИЯ ЗА ЛИЧНОСТНИЯ И ИЗОБРАЗИТЕЛНИЯ ИПОСТАС НА ЦАР СИМЕОН

Свидетелствата, отнасящи се към живота и морфолическите аспекти на образа на Симеон не са много. Това което знаем се дължи основно на три източника и всъщност на три гледни точки - на византийските автори, на средновековните български автори и на съвременната българска и чужда историография[1]. Византийските хронисти го представят тенденциозно като войнолюбец, характеризирайки го като жесток и кръвожаден, българските автори изтъкват неговото книголюбство.

Сред малкото свидетелства чрез които можем максимално да се приближим до личността на Симеон са и писмата на Н. Мистик[2]. В тези писма са налице личностен диалог и в известна степен те съдържат, както паметта за събития, срещи и споделено общуване, така и заявката за надежди, очаквания и планове. Н. Мистик заедно с управляващия по времето на Симеон император Лъв VI е сред учениците на Фотий. Той е не само негов почитател, но и ревнотен защитник, който съдейства по времето на своето патриаршество за очистване на паметта на учителя и включването му в календара на светиите.

Както и Фотий Н. Мистик дължи своята кариера на работата си във византийската канцелария, получавайки при двора на Лъв VI, негов съученик, длъжността „Мистик“, т. е. завеждащ тайните дела на Царския таен съвет като негов член - „око и глава“[3]. Тази длъжност е престижна, защото и както отбелязва К. Порфиногенет Мистикът е бил в числото на 10-те приближени особи, които са съпровождали императора, като една от задачите му е била да следи църковните имоти. Изглежда този факт е имал

[1] Вж. **Божилов, И**. Цар Симеон Велики /893-927/: Златният век на Средновековна България. С., 1983.

[2] За първи път в българската историческа наука внимание към писмата проявява проф. М. Дринов, но в цялост писмата са преведени, анализирани и интерпретирани от В. Златарски. Сб. НУНК, кн. X, с. 101 -102 и 379 - 380.

[3] Вж. **Златарски, В.** Цит. Съч., с. 383 и забележката под линия.

значение по-късно за издигането на Н. Мистик на патриаршеския престол[4].

Срещата между Симеон и с десетина години по възрастния ученик и сътрудник е била неизбежна. Внимателният прочит с маркиране и отделяне на характерните за този тип епистоларен контакт формули и стереотипи показва, че те са се познавали добре и че дори Н. Мистик до заточението си вероятно е сред добронамерените служители на висшия управленчески елит. Основание за това предположение са както отделните текстове в писмата, които имат официален характер, така и текстове (реплики и цитирания), които очевидно имат припомнящи функции. Това се отнася до конкретния повод на писмото, отнасящо се до беглеца, който търси закрила в патриаршеския храм[5]. То подсказва за вероятен, предхождащ писмен контакт, предизвикан от Симеон и свързан със завръщането на Н. Мистик от заточение и възстановяването му на патриаршеския престол.

Но да се върнем към периода в който протича обучението на младия Симеон. Той съвпада с връщането на Фотий през 877 след 11 годишно прекъсване на патриаршеския трон. На тържественото откриване на Неа в 881 г., в което участват патриарх Фотий, император Василий I с престонаследниците и съимператори Лъв и Александър вероятно е присъствал и младия 17 годишен Симеон. Към това време се отнася и поканата отправена и към мисионера Методий, който въплъщава по отношение на славяните амбициозната Фотиева програма в периода на културната експанзия на Византия - програма, която със завръщането на Фотий бележи нов възход.

Идването на Методий по покана на Василий I заедно с двама ученици[6], по-късно задържани от императора заедно със

[4] Вж. **Златарски, В.** Пак там.

[5] Това първо писмо е определено от Златарски като частно. Допускам, че беглеца е мним и че епизода е дипломатическа „игра“ - най-вероятно това е фигура позната и на двамата и стоящя близо до обкръжението на Симеон. В ситуацията на Н. Мистик, чийто главен съперник е Зоя важно е на пратеника да се осигури защитено завръщане.

[6] Това са свещеник и дякон - бъдещият презвитер Григорий и бъдещият епископ Константин Преславски, ученик на Методий, носещ името на неговия брат Константин, който вероятно е поел образователни и духовни ангажименти, имащи пряко отношение към бъдещата подготовка на Симеон.

славянските книги[7] са свързани с проблеми, които вероятно имат и личен характер, засягащи бъдещето на Симеон. С оглед на духовното поприще, за което бил отреден по-малкия син на Борис, това пребиваване на Методий ще да е било свързано с предстоящото навлизане на Симеон в духовно служение[8]. Тогава вероятно е отбелязана и паметта на Св. Кирил, - като начало на неговото спонтанно канонизиране - е било положено в средата на неговите ученици. Подобно отбелязване може да се предположи, че е било осъществено в църквата Св. Апостоли, любимо място за уединение и размисъл на Св. Кирил, място осветено, съхраняващо мощите на Св. Константин Велики. Според житието църквата е посетена преди неговото заминаване в Рим[9].

Можем да предполагаме за въздействащото присъствие на Методий, чийто ореол на апостол и мисионер се съчетава с авторитета на дългогодишен администратор. Това е оказало влияние в отбелязване на паметта на Св. Кирил, в осмисляне на неговата дейност и е отразено в неговото житие. То е проникнато от светския хуманистичен дух на Магнаурската школа и както е отбелязано от редица автори, има характер на негова биография. Построено е върху прототипа за византийския идеал на личността, във високите среди на обществото[10]. Последвалият период между 882 и 885 г. е малко известен. 886 година е най-често посочваната година, в която Симеон се връща в България. В 886 г. след смъртта на Методий /885/ в Плиска пристигат учениците на Кирил и Методий - Климент, Наум и Ангеларий. През този период, който е свързан с многостранна духовна подготовка за най-високо архиерейско поприще се оформя личността на Симеон.

Светлина върху някои моменти от това оформяне хвърлят писмата на Н. Мистик. Запазените писма, които цитирам са публикувани в „Гръцки извори на Българската История“ т. VI. Те подсказват за предхождащи епистоларни контакти било чрез реплики и парафрази на цитати от втора в многообразните форми

---

[7] Вж. ЖМ. Този факт вероятно има връзка с процесите предхождащи и утвърждаващи по-късно кирилицата, чиято доминираща роля се свързва с Преславския книжовен център и личността на Симеон.

[8] За изследователите е неоспоримо намерението на княз Борис да повери ръководството на религиозния живот в България - Вж. История на България, т. 2, с. 279.

[9] Там също се съхранявали и мощите на Св. Й. Златоуст.

[10] Вж. ЖМ.

на живия писмовен диалог, отпращащ ни към спомени, свързани с непосредствено общуване. Чрез тях се моделира образа на Симеон като дете, усърден ученик и послушник, отдаден с чиста вяра на религиозния праксис, а също и като поклонник на личния пример на отделни свети люде, места и манастири. В писмата някои фрагменти се отнасят към времето на съдбовния преход от монашество към владетелско служене, към първите стъпки на волевия, образован и с културни амбиции християнски владетел.

Способностите изявени от ученика Симеон правят впечатление не само на Н. Мистик, който ги припомня „защото никой не само получава особено такъв голям дар, ако не му се дава свише“[11], който „още от детинство желаеше добро име, почетен и славен спомен“[12] и придобил „не малко знание...[13] „като любознателен читател на съчиненията на древните...“[14]. Между двамата очевидно в миналото се осъществява близост, която Н. Мистик подчертава многократно. „Твърде възделено наше чедо и най-мил приятел, от всички стари и нови приятели“[15] за „който няма да престана ту с думи да те умолявам, ту да ти целувам главата, очите, милото лице и ръцете“[16] и ... понеже ти разбираш нашите наставления и послужи с живота си като пример за слава на великия Бог и спасител наш, за похвала на себе си и ако искаш ще кажа и за което прославяне, че съм имал такъв послушен син“[17]. Н.Мистик го умолява да „дойде“ ...“ на себе си и „се обърни към предишната си кротост и миролюбие“[18]. Тяхната почти мистична връзка е в усещането „като че присъствам лично, обгръщам те и целувам устата ти, очите и целия тебе“[19], подчертавайки с това, че Симеон е „любим син и най-любим от приятелите“ с повторящото се обръщение „Чедо“. В интерес на съдържателния аспект на това обръщение ние имаме възможност да го сравним с друго писмо[20], където се говори за „изпратения човек“ верен и истинен човек, който е наше собствено чедо“, защото „Той е живял с мене заедно от самото детинство, от мене е възпитан и

[11] Вж ГИБИ, Т. VI, с.195.
[12] Пак там, с.222.
[13] Пак там, с.198.
[14] Пак там, с. 200.
[15] Пак там, с.228 -229.
[16] Пак там, с.218.
[17] Пак там, с.215.
[18] Пак там, с.247.
[19] Пак там, с.289.
[20] Вж. писмо N 20, с.263 -264.

се удостоил с ангелска одежда, приел е в името на светия дух от моята смирена ръка архиерейски сан, с една реч, той ми е такова чедо, щото като го имахме нощем и денем пред очите си, чрез него получавахме духовна радост“[21]. Този „истинен човек“ вероятно е от кръга на общите познати и мисията, която изпълнява ни напомня за първото писмо за неизвестния за нас, но по същия начин „верен и истинен човек“ предал съобщение от Симеон тайно, но прибран публично като беглец[22]. За поклоничеството на Симеон като една взаимно споделена реалност показва фрагментът „нито ти сам, ... нито ние... сме очаквали. Защото кой можеше по-рано да очаква да се случи някога, че Симеон... въздържан в храненето си не по-малко от ония, които се подвизават в планините, който не вкусва вино и с нищо не се отличава от ония, които са дали обещания да живее вън от този свят, освен по дадената нему от Бога власт да управлява“[23]. Н. Мистик продължава, като напомня на Симеон за отдавнашното негово състояние, когато, ...“ далеч от хората... пребивава в планината и пустинята“[24]. Може би интересът на Симеон към манастира на Олимп да е дошъл от контакта с Методий и който вероятно по-късно да е посетен в периода между 882 - 885 г. Към духа на съпричастност разчита и Н. Мистик, когато отбелязва - „Нека този, който ти връчи настоящето писмо, изпита милосърдието ти и поради присъщата му добродетел, понеже той стои начело на аскетите в Олимп.... той също поради това, че с помощта на чудотворната сила на пресветия дух е посял словото на вярата между аланите и е избрал да служи на Бога заедно с божествените апостоли“[25]. Н. Мистик ни приближава към общата духовна обвързаност и атмосфера на монашеската общност чрез молитвената формула „ще бъдеш навеки свързан с нерушимите връзки на пресветия дух и отлъчен от светите и пречисти тайнства“[26], но и с подчертаното, сякаш неотдалечено от годините сетивно съпричастие на едно изживявано мистично братство “...и ще се изправя аз заедно с тебе пред вечния престол,

[21] Пак там, с.264.
[22] Относно възможната аналогия на това писмо вж. по-горе бележка N5. И в този случай имаме същото основание, определено по-горе като тайна дипломация между двамата.
[23] Пак там, с. 231.
[24] Пак там, с.202.
[25] Пак там, с.215.
[26] Пак там, с.197.

за да те изоблича, че доколкото зависеше от мене, аз не мълчах, нито те изоставих, ...нито пък занемарих спасението ти“, защото ... “каква полза ще има човек ако спечели цял свят, а душата си загуби“[27].

В друго писмо Н. Мистик се обръща към примера на Й. Златоуст с напомнянето за легендарната победа на цариградския патриарх над варварските амбиции на гота Гайна[28]. Чрез почитта към Й. Златоуст в духа на обвързващия със светлия пример на светеца катарзис Н. Мистик подчертава взаимността на езотерично близкото сетивно присъствие „Обгръщам колената ти и умолявам твоята прекротка душа“. Припомнениям мистичен акт е съпоставен с обвинението, „ако и да са я (т.е. душата) лишили позорните дела от особените й качества, да се склони за мира“[29]. В посоченият пример Н. Мистик търси религиозно-етичния момент на любовта, чрез която се постига и Истината по пътя на божественото въплъщение. Този момент има духовна проекция, свързана с вътрешния ментален и мистичен свят на Симеон, който има отношение към неговото духовно име. То се подсказва от Н. Мистик от писмото, чийто повод е пратеника-скевофилакта на Св. Богородица във Влахерните - “нека пък Христос, Бог наш, комуто аз зная, че ти си винаги готов да служиш, тъй като ти се стремиш да станеш на небето наследник на неговата слава“...[30] нека внуши и всели в тебе мисли за онова, което ще затвърди мира заради който той е пролял своята пречиста кръв, като приел върху себе си страданията на другите“.

Личностното формиране на Симеон на основата на показаните от него способности и високото равнище на образованост, които той получава са необходими за бъдещата му дейност и мисия в управленческия елит на християнска България. За това спомага както интелектуалната и духовната атмосфера на Фотиевата школа, с нейната историчност, така и дълбоките познания по богословие, църковна история и екзегетика, които потопяват духовния свят на формиращата се личност в нормативно и йерархизирано мистично пространство. В това по същността си антономично пространство от значение е съзерцанието, което като самопознание твори и създава себе си. В него се осъществява онова несливаемо съединение и неразделно

[27] Пак там, с.204.
[28] Вж. писмо N18.
[29] Пак там, с.254.
[30] Пак там, с.284.

разделение чрез което се проникват осъзнатото и мистичното в света на вярата. Това предполага преди всичко вяра и нейното осъществяване, което е подвиг (Св. Василий Велики) в рамките на личния мистичен опит (Пс. Дионисий).

Самопознанието се поражда в неразчленения комплекс от светогледни идеи и морално-етични норми, религиозни преживявания и очаквания, вдъхновени от идеята за „Въплъщението". Негов законен завършек е Христос като важна и необходима константа на духовния живот. В догматичната завършеност Истината остава скрита загадка (енигма), като устремеността към Вечната Истина лично усъвършенстване се осъществява в мистичната перспектива на Божието преображение. В това йерархическо движение нагоре, собствената реалност се разкрива в смисъла на ипостасен образ, който антиномично се явява като неразлъчно съединение. За да постигне своето мистично съединение личността трябва да се „раздели", за де приеме в себе си ипостасите на осветените образи. В този смисъл е и написаното от Н. Мистик "...нека ние познаем себе си и помислим, че ние сме наследници на Христос"[31]. В предопределеното си единство личността може да се опознае чрез екзистенциалните рефлекси на кръстното и духовното име и това познание е безкраен път на търсене на Истината. В нея и чрез нея се Богосъзерцава и затова Н. Мистик предупреждава „нима /Бог/ не ще се разгневи на ония, които се стремят да преминат границата на славата и честта, която той им е дал"[32]. Приобщаването към Истината, към Гносиса става чрез любовта. Търсене на „обожествяване" (*theosis)* за пълно несливаемо единство между личноста на Бога и на човека е мистичен акт, за който Н. Мистик му напомня, свързвайки го с общите преживени състояния. В тези висши самосъзерцаващи се състояния името е изображение[33]. То е равно на знака simeion. В тази стълбица на мистично усвоени образи и подобия по пътя на търсения архитип младия Симеон е откривал познанието в Бога и като единение в него ("Живот в него"). Тук многообразно се проектират от една страна примера на кръстното име Симеон и духовното Йоан (предположение за което ще стане дума по-нататък). Ориентацията към духовното и интелектуално дело на Й.

[31] Пак там, с.213.
[32] Пак там, с.205.
[33] Вж **Бичков, В.** Византийска естетика, С.1987, с.36.

Златоуст е засвидетелствана многократно[34]. Съществува дълбока свързаност между Симеон Стълпник и неговия съвременник Й. Златоуст. Тяхното отшелническо служене в околностите на Антиохия е предопределило вероятно един от възможните поклоннически маршрути[35]. Самият акт на получаване на кръстното име Симеон е натоварено с много значения, разбираем за християнския дух в най-близкото семейно обкръжение на цар Борис. Освен с посочената по-горе връзка със Симеон Стълпник, то е свързано и с името на стареца Симеон, който по внушение на Св. Дух, влязъл в храма и като взел в ръце малкия Иисус, бил обладан от „пророческо вдъхновяващата мисъл, че видял спасението приготвено пред лицето на всички народи - светлината за просвета на езичниците и слава на народа Израилев“[36]. Тази обвързаност е едновременно импулс и съдбовен отпечатък, който следва Фотиевият възпитаник. Една обвързаност, която е била осмислена в интелектуалната среда на Фотиевия кръг - среда на изискана и блестяща екзегетика.

Писмата на Н. Мистик - също Фотиев възпитаник отразяват парадоксални сравнения - търсене на контраста между знака и значенията му. Такъв е случаят със споменатото и коментирано вече самоназвание[37] на Симеон като Мойсей - „...споменаваш за великия Мойсей и това което си написал е написано в спомен за него“[38].

За по-пълна и в известна степен по-точна ориентация трябва да обърнем внимание на контекстта от образи в същото писмо - „Той (Борис) чувства сегашните противни дела (разбира се, ти не се съмнявай) ... и живеещите там светии чувстват всичко, което става в света“[39] „ от онния блажен живот в този наш жалък живот ... приближен към висшия разум, изпълнен с

---

[34] Вж. Златоструй. Мощите на Й. Златоуст са били положени в църквата Св. Апостоли и според легендата тя е молитвено място, към което се е стремял и Св. Кирил нещо което със сигурност е знаел, готвещият се за духовно поприще Симеон и възпитаник на Магнаурската школа.

[35] Вж. Жития на светиите, С.1991 вж. с. 566 и с. 411-414. Отшелничеството в околностите на Антиохия на Св. Йоан Златоуст е в годините 373-380, а началото на отшелничеството на Св. Симеон Стълпник започва в 375 г. Трудно е да се приеме че не са се познавали и че не са били в контакт. Според житията те са били обект на всеобщо поклонение.

[36] Вж. Жития на светиите, С.1991, с. 85.

[37] Вж **Р. Рашев.** В: 1100 години Велики Преслав, т. I, 1995, с.66.

[38] Вж ГИБИ, т. VI, с. 276.

[39] Пак там с.275.

божествена светлина..."[40] заедно, с това че молбите на Борис, който „сега... се намира със светиите и стои пред Бога е направил за българите, а именно за това, че е турил основата на вярата, заради което и справедливо се почита".. и се моли... „ за собственото си чедо, за което моли Бога да му дарува всяко благо и всичко, което е проява на добродетел, / за да последва намек за Йоан Богослов/ „та след това ти да придобиеш като наследство небесната слава"[41].

В контекстта на библейската образност в това писмо е налице семантична натовареност и иконологична обвързаност. Тя поражда смисли в границите на определени нормативни ограничения - забрана върху назоваването на имена. Така в посочените имена Н. Мистик премълчава както името на низвергнатия Владимир-Расате, така и духовното име на цар Симеон. И ако името на Владимир е осъдено на забвение, а с това и на безпаметност, то забраната за споменаване на духовното име на Симеон е свързана с отказа от монашеския обет на Симеон и преминаването му в битността на княз през 893 г. Не е случайно и това, че Н. Мистик винаги в писмата си определя Симеон, като единствен и непосредствен наследник на християнския княз Борис. „Чедо мое, сърце мое, сине мой прежелани, със свойствената на тебе строгост към действията си вземи предвид и това, че откак българския народ е преклонил врат пред Христа и Бога наш, ти си вторият от ония, които са получили власт над него, така да бъдеш наследник и на неговата миролюбива душа и на другите християнски качества. Той /Борис/ с божията помощ положи основата, на тебе пък подобава да градиш, ... завърза връзки на любов с ромеите, а ти пък трябва да ги затегнеш, доколкото имаш сила, а не да ги скъсаш. Той по внушение свише отвърна оръжието от убийствата на християните, а ти като почиташ баща си и си негов син и наследник на неговия боголюбив нрав[42], ... защото „Аз зная, че всичко това ти е известно... знае и е способен да научи на добро другите" и „дали подобава на твоята велеславна добродетел...ти, който се стремиш повече от всеки друг към слава, ... ще понесеш ли да бъдеш изтъкнат втори"[43].

По отношение на духовното име на Симеон е налице определена антиномия, която е теологично осмислена. Името

[40] Пак там, с.276.
[41] Пак там, с.275.
[42] Пак там, с.274.
[43] Пак там, с.255.

Мойсей маркира единия полюс на означената връзка, като заменя табуираното име на Йоан Богослов, което присъства в неизказанността на една взаимно обвързана богословена проекция, чийто крайни есхатологично свързани точки са Мойсей и Й. Богослов. Тази проекция е естествена за теологичното съзнание и тя е в сила в не по-малка степен за високо образованите Н. Мистик и Симеон. В теологичната смисловост имената знаково пораждат внушения, без да се обвързват със задължителна вербализация т.е инфирмацията е неизказана, но разбираема.

В писмата срещаме и формулировки, които по своя характер имат формата на реплики и ни насочват към минали обръщения и приветствия „... че известния Симеон, който се е прославил в своя род с мъдростта си със справедливия си съд и с различните си добродетели, е и като светило на българския род“[44]. Вероятно с подобни формулировки са белязани първите години на управление на младия княз. Актът на излизане от монашеския обет едновременно свързан с победата на Симеон над езическата реставрация и утвърждаването му за владетел, като очакван стожер на християнството да е бил следен внимателно от приятели и интелектуални съмишленици в духа на Фотиевия кръг. Това внимание може би е било взаимно. Като отговор на адресираните към младия княз приветствия да е бил създаден анонимния моливдул с образа на владетеля. Приблизително такава да е била поздравителната формула на получените и несъхранени адреси към младия княз. „Да съхрани Христос, бог наш, твоето телесно и душевно здраве, а той също и тебе, който мислиш грижиш се и извършваш това което в бъдещия живот ще те направи наследник на неговата слава.“[45]. Отделни изрази в писмата изглежда трябва да припомнят за съпричастност, взаимно споделена и останала в миналото, но и и дори не само на равнището на епистоларния контакт, „тъй като наистина си поставен от Бога да управляваш своя народ“[46], защото, той е истинолюбов. Той е най-вярващият защото аз от всякъде чувам, че неговите поданици във всичко са твърди във вярата“ и за тържество на „най-благоразумен и съвършен разум... в състояние да научиш другите на онова, което е полезно, прекрасно за мира“[47].

---

[44] Пак там, с.289.
[45] Пак там, с.216.
[46] Пак там, с.222.
[47] Пак там, с.193.

За интересуващия ни и малко известен период между 889 - 893 косвено можем да съдим от съчиненията на Наум и К. Преславски. Тяхната реакция отразява противоречията между надигащото се езичество и християнство, реакция която е била подкрепяна и от по-младите ученици (съмишленици на създаващия се духовен кръг на християнска култура, в чийто център е бил Симеон). Вероятно тази общност е оказвала засилващо въздействие върху Борис и най-близкото му вярно обкръжение за решителна намеса в защита на християнството. Този дух на несъгласие и необходимостта от теологично осмисляне на противоречията и свързаните с тях събития активизира също и преводаческата дейност и налага като непосредствена задача актуализиране на текстове на признати църковни пастири, изстрадали с мъченичество своята вяра. Към редицата преводни текстове с подобна задача е бил и Иполитовия сборник „За Христос и Антихриста“ Той е давал глобален отговор за опасността и за необходимостта от неотложни действия. Преводът чрез дошлия до нас препис отразява напрегнатата ситуация. Преписът на този превод е свързан повече с последствията на събора и отразява възстановителния период в храмовото строителство на Преслав, когато се осъществява замисълът за разширение на Златната църква[48].

Включената миниатюра в Иполитовия препис, представя Симеон, младия княз като ктитор, което е вероятно повторение на стенно изображение изпълнено с полихромна керамична техника. Приписката на Тудор Доксов ни насочва към една нарочна символична близост мужду завършването на Златната църква и смъртта на Борис. Изглежда 2 май е датата, която съвпада с почитта към Св. Атанас Александрийски и посочена в преписа на превода, направен от племенника на Борис да е нарочно търсена. Самият превод е осъществен от К. Преславски по нареждане на княза. Осмислената блозост между покръстителя на Българския народ и Св. Ат. Александрийски признат за „баща на християнството“ да има непосредствено отношение към сакрализацията на цар Борис. Към този факт трябва да отнесем смисловото обрързване на всички архитектурни елементи, като

[48] Мемориалните и церемониалните функции в архитектуарния замисъл на Кръглата църква са съзнателно търсени. За сходствата и различията относно особеностите на владетелския частен строеж и за функциите на атриума, свързан с литургичния и дворцов ритуал вж **Георгиев, П**. В: 1100 години Велики Преслав, т. I, 1995, с.16.

вложената ротонда в архитуктурата на Кръглата църква, която има отношение към двата паметника - "Св. Апостоли" и Йерусалимския храм, където сред първите свещенници е бил и Й. Богослов. Персонажът, който свързва последното откровение - Апокалипсисът на ап. Йоан и Иполитовото съчинение е Антихристът.

Преславската еднокуполна ротонда като архитектурен образ съвпада с модела, изобразен на ктиторския портрет в Иполитовия препис. Чрез условния изобразителен език са представени архитектурни елементи на ротондата от Кръглата църква - многостъпален цокъл, тристенни екседри, портал и абсида и широк, многопрозоръчен купол. Декоративната украса е била подчинена на нова иконографска програма, чиято богословска осмисленост е носела специфично български идеологически внушения. Тя е обвързана с оформящата се владетелската идеология, изразена художествено в една цялостна нова изобразителна програма. За нея можем да съдим опосредствено на основата на иконологически съображения. Вероятно ктиторския портрет на Симеон е бил разположен в притвора отстрани на входа, водещ към наоса, а от другата страна в подобна иконографска поза трябва да е било изображението на Борис, близко до това на миниатюрата в Учителното евангелие[49]. Двете изображения са флангирали входа на притвора, изразявайки едновременно уважението към осветения и канонизиран образ на покръстителя княз Борис и утвърждавайки с това продължителя - княза-ктитор Симеон с категоричните внушения за триумфа на християнската идеология и култура. В този дух се вписват Иполитовият препис и превода на „Четири слова против арианите" от Св. Атанас Александрийски, които продължават патоса на Учителното евангелие и с това на интелектуалния и духовен кръг на Симеон. В логиката на една възможна реконструкция иконологически на двамата владетели съответстват теологическата двойка на Й. Кръстител е Й. Богослов, заемащи своето място съответно в началото и в края на земния път на Христос[50]. И двамата са свидетели на първите негови стъпки като Месия пред лицето на последния пророк в

[49] По вероятно миниатюрата да има за образец несъхраненото стенно изображение.

[50] Това теологично осмисляне за „алфата и омегата" в съдбовната мисия на владетеля, присъства и в обратното двустранно внушение на печатите на Борис и младия княз.

прехода от Стария към Новия завет - Йоан Кръстител, затваряйки пророческия цикъл наченат с Мойсей и завършен в Новия Завет с Откровението на апостол Йоан. А Й. Богослов е единствен от апостолите свидетел на Възкръсението и приел в мига на безсмъртието да бъде продължител и покровител на Богородица. Два сакрални персонажа, съпътстващи мисията на Христос-Богочовека, внушени чрез името на храма, посветен на Й. Кръстител и съхранявайки в архитектурното тяло елементи на баптистерия и мартириум.

В рамките на изградената от Симеон културна стратегия, съдържаща в синтез теологически и идеологически насоки можем хипотетично да очертаем и иконографския контекст на изобразителната програма. Тук като паралел на покръстването на Христос е била сцената с покръстването на княз Борис. Възстановката на Т. Тотев[51] по открития фрагмент от Кръглата църква навежда на мисълта, че имаме работа с фрагмент от самостоятелно изображение или от по-голяма иконографска композиция за която могат само да се изказват предположения. Последната възможно да е придружавала текст в кодекс или архитектурен ансамбъл в столичния град. Ако топографски не можем да възстановим сцените, то с голяма вероятност можем да ги очертаем в съдържателен план. Така сцената със събора е била важна в общото решение. Тя съответства на книжовната програма на Преславската школа, която определено е насочена към проблемите на богословието (Небеса от Й. Екзарх) и осмислянето им в българската духовна менталност. Тъкмо в този програмен превод Й. Екзарх търси визуални опори в художествените свидетелства, които са въздействали върху съвременниците му непосредствино със своята високо художествена реалност и са били вдъхновяващ импулс за интелектуалната им дейност.

В реконстрирането от Т. Тотев изображение на Симеон близостта до короната от тила на системата с трилистника на надчелника има отношение както към Св. Константин Велики, напомняйки символно за Троицата, а с това и за Никейския събор - теологически, догматически и заедно с това владетелски триумф на единството на Църквата и властта. Короната с трилистника

[51] **Тотев, Т.** Наблюдения върху рисуваната керамика на манастира около Кръ9глата /Златната/ църква в Преслав. - В: Плиска-Преслав, 5, Шумен 1992, с. 249-258, обр.11 и обр. 12

има и своето алегорично внушение, тъй като като тя е атрибут на старозаветните иконографски образи - Соломон и Давид. Търсеният триумф в незапазената иконографска композиция е близък до духа на сравненията в които „книголюбеца“ и „боголюбеца“ Симеон се съпоставя с тези старозаветни образи, които са художествен факт в литературните източници. Тези сравнения дошли до нас имат почти сигурно за основа изображения в утвърдената иконографска програма на Преславската школа за да се превърнат някои от тях, както в обект на духовно изживяна рефлексия, така и във впечатляващия израз на вербални конструкции, пронизани от възвисяващ екфразистичен патос.

OBSERVATIONS ON THE PERSONAL AND PICTORIAL HYPOSTASIS OF TSAR SYMEON

Spartak Paskalevsky (Sofia)

(summary)

With due caution and moderation the author makes observations on the image of one of the greatest Bulgarian rulers - Tsar Symeon I (893-927). He bases them on evidence from the Byzantine chroniclers as well as a ceramic fragment featuring a painted image of a ruler which was recently discovered by Totyu Totev in the ruined monastery near the Rotund (Golden) church of the 10th century in Veliki Preslav.